

Mivel a szemlerovatunkban ismertetett folyóiratok jobbára egyetlen magyarországi és határon túli magyar könyvtárban sem található meg, szeretnénk lapunk olvasói számára a jövőben lehetővé tenni, hogy —akár visszamenőleg is— elolvashassák azon cikkeket, amelyek lapszemlénkéből érdeklődésüket felkeltették. Kérjük, ilyen irányú igényüket írásban jelezzék Társaságunk levelezési címén.

Ars Organi 50 (2002) szeptember

Az őszi lapszám elején Marc Schaefer tanulmánya olvasható, ebben a szerző *Johann Andreas Silbermann* strasbourggi orgonaépítőnek bouxvillieri orgonája használatához 1778-ban összeállított *regisztrálási javaslatait* ismerteti és elemzi. Bár az elzászi mester hangszere és hangszín-összeállításai elsősorban a francia későbarokk orgonaművészet irányát követik, épp a plénók jellegét meghatározó nyelvregiszterek és mixtúrák hangzása különbözött a korabeli párizsi mintától. Figyelemreméltó, hogy Silbermann a „grand jeu” összeállításában a cornet mellett csak tetszőlegesen választható regiszterként említi a trombitát. A strasbourggi műhelyből származó egyéb írásokból az is kiténik, hogy az elzászi orgonaépítőnek sok hangszerét a párizsitól jelentősen eltérő liturgikus feladatok (pl. gyülekezeti ének kísérete) ellátására kellett készítenie.

Wahlfried Ficker (1676–1770) *zeitzi hangszerkészítő* nemcsak az első német fortepiano-készítők egyike volt, hanem orgonakészítéssel is foglalkozott. Mivel orgonája nem maradt az utókorra, Christian Ahrens írásában levéltári dokumentumokra támaszkodva igyekszik bemutatni Ficker orgonaépítő tevékenységének részleteit.

Roland Eberlein tanulmányában *a sifflöte regiszter* XVI. század eleji keletkezésének körülményeit és korabeli használatának módját vizsgálja. Az eredetileg cimbel jellegű, de fuvolákból álló regisztrációkhoz használt változatot a németalföldi orgonaépítők terjesztették el az észak- és középnémet vidékeken, illetve Franciaországban.

Thomas Lipski *a lipcse-lindenauai Fülöp-templom* 1910-ben épített, a német utóromantika és az elzászi orgonareform stíluselemeit ötvöző *Jehmlich-orgonáját* mutatja be. Az elektropneumatikus kúpládákkal, nagyméretű, falazott redőny-szekrényvel és újonnan 30 (!) sor szabad kombinációval rendelkező hangszer felavatása alkalmával Sigfrid Karg-Elert lelkes hangú cikkben méltatta. A templom és az orgona történeti értékű együttesének sorsa a gyülekezet kellő anyagi erejének hiánya és a környék ipari területté nyilvánítása miatt egyelőre bizonytalan. A tanulmány végén a szabad kombinációs rendszer eredeti, 1909-es szabalmi leírása is olvasható.

Andreas Rockstroh *Rudolf Bibl* (1832–1902) *zeneszerző*, pedagógus, bécsi udvari orgonista, *a Stephansdom karnagya* munkásságát és orgonaműveit ismerteti a muzsikus halálának centenáriuma alkalmából. Bibl két orgonaszonáta és egy orgonaverseny mellett sorozatokba rendezett rövidebb műveket, prelúdiúmkat, fúgákat, karakterdarabokat és egy orgonaiskolát is írt. A liturgiában

használt dallamokra komponált kevés számú művében —az akkor már legalább kétszáz éves délnémet gyakorlatnak megfelelően— húsvéti témákat dolgozott fel (*Christ ist erstanden, Alleluja, Ite missa est*).

Dieter Stalder a folyóirat orgonamúzeumokat bemutató sorozatának nyolcadik részében a Basel melletti *Liestal harmónium-múzeumába* kalauzolja az olvasót. A szerző tulajdonában lévő múzeum több mint 30 éves gyűjtő- és restaurálási munka eredményeként jött létre. A körülbelül másfélszáz harmónium között a hangszer minden fontosabb típusa megtalálható, az amerikai hárommanuálos-pedálos harmóniumcsodától kezdve A. Cavaillé-Coll poikilorgue nevű hangszeréig, a zongorával, orgonával, harangjátékkal vagy cselesztával összeépített harmóniumtól a legkisebb kintornáig. A gyűjteményt orgonapozitív, szekreterorgona, regál és néhány kakukkos óra egészíti ki. A cikkből kitűnik, hogy a kultúra svájci hivatalnokai az egy évszázadon át népszerű hangszert —többek között szenteskomódnak, jeruzsálemtraktornak vagy allelujakarburátornak gúnyolva— egyelőre nem tekintik a zenetörténeti örökség legalább múzeumokban, egy-egy példányban megőrzésre méltó műtárgyának (honlap: www.harmoniummuseum.ch).

Ernst Bittcher a *gelsenkircheni evangélikus Altstadtkirche 1957-ben felavatott Kemper-orgonájának építéstörténetét* ismerteti. A levéltári dokumentumok felfedik azt is, hogy ebben az időben még egyformán népszerű volt az elektropneumatikus szerkezet és a mechanikus csúszkaláda, a szabad síphomlokzat és a művek szerint dobozokba rendezett orgonaház. A gelsenkircheni Kemper-orgona hosszú viták után végül elektropneumatikus pitmanládával készült el. E hangszert 2002-ben a berlini Schuke-cég mechanikus csúszkaládával, kettős regisztertraktúrával, 4000 „Setzter“-kombinációval ellátott új orgonája váltotta fel (III/46), melyet a lapban —többek között a sípmenzúrák közreadásával— Andreas Schulz ismertet.

Christoph Glatter-Götz a *betlehemi Szent Katalin-templom új Rieger-orgonáját* (III/51) mutatja be. A főbejárat feletti karzaton helyszűke miatt csak a hangszer pedálja és két manuálműve kapott helyet, míg a pozitív és néhány további pedálregiszter —önállóan, mechanikusan is megszólaltathatóan— az oltár mögé került. A teljes orgona egy elektromos játszóasztalról a szentélyből vezérelhető. Az orgona felállítását a templom palesztin megszállása és izraeli blokádja zavarta meg. A fegyveres konfliktus során a sípok jelentős része elégett, az orgonaépítőket páncélozott diplomáciai járművel kellett a helyszínről kimenteni.

A „*Régi és új orgonák*” rovatban a warmbrunni (Cieplice, Szilézia) evangélikus templom 1927-ben barokk orgonaszekrénybe épült pneumatikus kúpládás hangszerének (III/48/47, Gustav Heinze / Sorau) felújításáról, a himmerodi ciszterci templom 1962-ben készült, alapvetően neobarokk jellegű Klais-orgonájának (IV/56) ma is figyelemreméltó, de a jelenleg divatozó nézetek által fenyegetett értékeiről, egy délnémet módra két szimmetrikus orgonaházba helyezett új kisorgonáról (II/18), valamint az elzászi Village-Neuf Szt. Miklós-templomának régi táskaládák, új kúpládák, régi és új sípanyag felhasználásával

készített, elektronikus traktúrájú, francia neoklasszikus (azaz kompromisszumos) stílusú orgonájáról olvashatunk. A *tudósításokból* megismerhetjük az észak-elzászi Marmoutier egykori bencés kolostorában található, az új elektronikus ismeretterjesztési lehetőségeket messzemenően kihasználó Európai Orgonaközpontot és a hamburgi székhelyű ZEIT-Alapítvány által kezdeményezett, állami és egyházi pénzeszközöket is felhasználó, több millió eurós orgonarestaurálási programot, mely utóbbi Mecklenburg-Vorpommern tartomány 33 történeti értékű hangszerének korhű felújítását és a zenei életbe való tartós bekapcsolását teszi lehetővé. Ugyanebből a rovatból értesülhetünk a 2002 tavaszán Párizsban tartott, előadói szemináriummal is egybekötött harmóniumkonferenciáról és a stralsundi Mária-templom híres Stellwagen-orgonájának (III/51, 1653–1659) restaurálási előkészületeiről. Az 1999–2000-ben született restaurálási dokumentáció elkészítését a Krupp Alapítvány finanszírozta, a munkálatok szakmai felügyeletére és a kivitelezésre alkalmas orgonaépítők megnevezésére az egyházközség szaktekintélyekből álló nemzetközi bizottságot hívott össze (honlap: www.stellwagen.de).

Enyedi Pál

HIBAIGAZÍTÁS

„A katolikus hiten maradt Közép-Svájcban található a világ legrégebbi működő orgonája, melynek szekrénye és *három fémsípsora* 1435-ből származik (Sion, Wallis kanton).” [Az előző lapszám 507. oldalán.]